

«Терпіння – це ключ до полегшення» акцентує увагу на тому, що терпіння допомагає подолати труднощі.

إن مع العسر يسرا

«Справді, після труднощів настає полегшення» нагадує, що складнощі завжди змінюються на краще, якщо людина покладається на Аллаха.

Тож арабські паремії з релігійним змістом є не лише носіями віри та культури, але й глибокими етичними дороговказами, які формують поведінку людини. Вони відображають ключові ісламські принципи, збагачують міжкультурну комунікацію та залишаються актуальними завдяки здатності інтегрувати традиційні цінності в сучасний контекст.

Література:

1. محمد بن أبي بكر بن عبد القادر الرازي. الأمثال والحكم. المستشارية الثقافية. 2006، صفحة 239.
2. ابن القيم الجوزية. الأمثال في القرآن. 2007، 287 صفحة.
3. أبو الحسن الماوردي. الأمثال العربية. 2010، 344 صفحة.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-3>

Дрига І.-В. А.

студент 22 групи

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ПЕРВИННИЙ АНАЛІЗ РУКОПISУ ОМЕЛЯНА ПРІЦАКА «ПОХОДЖЕННЯ РУСІ» (ТОМ 3 «СХІДНІ ДЖЕРЕЛА»)

Вивчення проблеми походження Русі на матеріалі першоджерел східними мовами всесвітньо відомим українським орієнталістом Омеляном Пріцаком результувало у створення шеститомної монографії «Походження Русі». Однак у Гарварді вийшли лише перші 2 томи, тоді як том 3 «Східні джерела» залишився незавершеним, ненадрукованим та зберігається в архіві НаукМА в Києві. Метою дослідження є введення в науковий обіг раніше не публікованого рукопису, який значно розширить уявлення про взаємини арабів, тюрків та персів з Київською Руссю. Об'єктом дослідження є десять папок рукописних матеріалів до тому 3 «Походження Русі» О.Й. Пріцака з колекції

кабінету – музею О.Пріцака в Американській бібліотеці НАУКМА (одиниці зберігання – 56-65).

Оригінальні тексти, частково перекладені О.Й.Пріцаком, можуть стати основою і для перекладознавчих, і для текстологічних студій при підготовці перекладачів семіто-хамітських мов. Обраний таким вченим світового рівня, як О.Пріцак, список авторів може слугувати дорожньою картою перекладів, які слід першочергово виконати з арабської на українську мову. А в розбудові започаткованого МЗС України нового формату дипломатичних відносин України з «глобальним Півднем», в тому числі з арабськими державами, знахідки О.Пріцака слід експонувати на спеціальних виставках архівних документів, які свідчать про «...багатостолітні міжлюдські, державні та дипломатичні відносини між нами та нашими партнерами, зберігаючи тяглість української державності та дипломатії, формуючи повагу держави до себе та інших держав до нас, доводячи: «...Україна не з'явилися на мапі світу 33 роки тому нізвідки. Ми – тут на своїй землі, споконвіку» [<https://www.facebook.com/andriy.sybiha>]

У результаті проведеного дослідження отримано такі основні висновки:

Досліджений в роботі рукопис О.Й.Пріцака «Походження Русі» (східні джерела), що зберігається в його особистому архіві, ніколи не був опублікований ані повністю, ані в поодинокі частини. Його дуже стислий виклад має бути в звіті по гранту Гарвардського університету, який знаходиться в США і не доступний в Україні.

Вивчення тексту рукопису дає історичній науці цілий ряд нових даних: насамперед, безпосередні відомості про державність, соціальну структуру та звичаї Русі від великого кола мусульманських істориків, географів та мандрівників – представників різних шкіл арабської середньовічної науки – доводять прямі арабсько-руські контакти та більш ніж тисячолітню сталість державної традиції на наших землях, що в умовах антиукраїнської гібридної війни необхідно наголошувати, розвиваючи українську дипломатію на Сході.

Автором рукопису з дитинства керувала амбітна ідея доповнити «Історію України-Русі» М.Грушевського новим матеріалом, тож цей текст є великим системним дуже детальним джерелом, що подає ранню українську історію у новому світлі. Неупередженість та географічна дистанція дає Пріцакові стійкість до різних геополітичних намірів щодо України. Він використовує арабськомовні трактати не фрагментарно, а системно прочісує весь текст, укладає глосарії термінів, виділяє найважливіші імена, підкріплює мовні дані знанням історії суспільства, власноруч креслить схеми торговельних маршрутів та уявних «карт», якими бачили нашу країну арабські географи.

Сам по собі рукопис не дає уявлення про те, з ким і де міг автор обговорювати та давати прочитати чернетки глав своєї книги. Ми знаємо лише імена трьох дослідників, що цікавилися рукописом, але не зробили жодної публікації на тему – Т.Сидорчук, В.Остапчук та Д.Шестопаець. Утім, перспективу роботи становить прочитати листування О.Пріцака, запитати календар наукових семінарів Українського науково-дослідного інституту Гарварду й познаходити згадки про обговорення ідей тому в гарвардському колі, серед європейських орієнталістів та на Українському семінарі в HURI.

В рукописі є кілька варіантів приблизного плану монографії. Всі вони називаються по іменах арабських авторів, що писали про країну Сакалліба, чи про «третю расу» («3-й клімат»), чи країну Понтус та Меотиду. Попередньо можна виділити основних 7 розділів. Поділ рукописного матеріалу на 10 папок є технічним, він не відбиває структурної організації монографії, не розташований у хронологічному порядку. Так, матеріали останньої, 65-ї папки містять дані не останнього розділу.

«Східні джерела» через складність матеріалу писалися Пріцаком найбільш повільно і паралельно велася робота над іншими томами, тож можна шукати рукописи частин дальших 4,5 томів. На даний момент ми не знайшли жодного матеріалу по описах арабських посольств, недостатньо матеріалу по географах, натомість автор вдається в надзвичайну деталізацію в майже завершених главах про відомих авторів (аль-Ідрісі, аль-Масуді тощо).

З усіх глав набирається список важливих з точки зору міжнародної торгівлі та транспорту термінів, якими арабські вчені позначали землі Русі. Однак різні манери передачі їх арабською мовою, додаючи то іранські, то давньогрецькі, відкидаючи слов'янські та копіюючи тюркські половецькі суфікси та префікси, спонукали Пріцака виробити власну методу ідентифікації.

Фінальної частини рукопису немає, разом з тим, в кожній главі можна знаходити проміжні висновки. Вони дозволяють бачити хід думки автора та спрямовують нас до загальних висновків.

Література:

1. Гаухман М. Проект зводу арабських відомостей з історії Русі Вольфа Бейліса і Віктора Крюкова: історія проекту, моделі досліджень та актуальність для сучасності. URL: <http://surl.li/zutvip>

2. Дашкевич Я. Про історичні традиції українсько-арабських контактів // Україна – Арабський світ: сфери взаємних інтересів: Матеріали круглого столу, 31 трав. 1994 р. К., 1994, с. 11-12.

3. Дашкевич Я. Сирійські елементи в релігійному житті України-Русі (IX–XIII ст.) // Історія релігій в Україні: Тези повідомлень II «круглого столу», Львів, 4–5 трав. 1992 р. К.; Львів, 1992, с. 17-19.

4. История татар с древнейших времен. в 7 тт. Т. 2: Волжская Булгария и Великая степь. Казань: РухИЛ, 2006. С. 770-802.

5. Момрик А. Формування концепцій етногенезу українського народу (історіографія проблеми). – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.05 – етнологія. – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. Київ, 2005.

6. Полотнюк Я. Є. Украинские топонимы в арабской географической литературе XVII в. На материале сочинения Павла Алепского «Рихлат аль-батрийярк Макарийус» // Научная конференция молодых востоковедов. Тбилиси, 1976, с. 75-77.

7. Прицак Омелян. Біобібліографічний покажчик 1937–2018. До 100-річчя від дня народження. Упор.: Василюк О.Д., Кочубей Ю.М. К.: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2018.

8. Прицак О. Сторінка з українсько-арабських взаємин // Нова зоря (Львів), 1939, 9 квіт., ч. 26 (1226), с. 18–19. Сторінка з українсько-арабських взаємин (Етюд з VIII–IX ст.) // Літературно-науковий додаток «Нового часу». Львів, 1939, 9 квіт., ч. 15 (78), с. IV.

9. Прицак О.Й. Походження Русі. Том 1: Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). Київ: Інститут сходознавства ім. А.Ю.Кримського НАНУ, 1997.

10. Сидорчук Т. Особиста бібліотека Омеляна Прицака в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» як джерело дослідження наукової біографії вченого // Краєзнавство. 2019. № 2. С. 123-134.

11. Халебський (Алеппський) Павло. З подорожніх записок / [Пер. з араб. Я. Полотнюка] // КС, 1995, № 4, с. 45-52.

12. EBÛ HÂMÎD el-GIRNÂTÎ. URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-hamid-el-gimati>

13. Архівні джерела: Кабінет-музей О.Прицака, Американська бібліотека НАУКМА. Фонд 10, опис 1. Інвентарний № 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65.